

בבית המשפט העליון

בע"מ 2083/19

לפני: כבוד השופט נ' הנדל
כבוד השופט נ' סולברג
כבוד השופט א' שטיין

המבקשת: פלונית

נגד

המשיב: פלוני

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
נצרת מיום 18.02.2019 בעמ"ש 26538-11-18 שניתן על ידי
כבוד סגן הנשיא ז' הווארי והשופטים א' קולה וד' צרפתי

בשם המבקשת: עו"ד מאירה צדוק

בשם המשיב: עו"ד יניב סברדליק

החלטה

השופט נ' הנדל:

מונחת לפני בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בנצרת
(עמ"ש 26538-11-18; סגן הנשיא ד' הווארי, והשופטים א' קולה ו-ד' צרפתי) – אשר
דחה, לפי תקנה 460(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, את ערעורה של
המבקשת על הכרעת בית המשפט לענייני משפחה בעיר (תמ"ש 29222-05-14; השופט
א' זגורי) בתביעתה למזונות ילדים.

1. בבקשתה, משיגה המבקשת על מספר קביעות נקודתיות של הערכאות הקודמות,
לרבות באשר לצורכי בנותיהם הקטינות של הצדדים, ופוטנציאל ההשתכרות של
האחרונים. ברם, השגות אלה אינן מעוררות שאלות החורגות מד' אמותיהם של הצדדים,
ואינן עומדות בקריטריונים למתן רשות ערעור בגלגול שלישי.

טענה נוספת של המבקשת מופנית כלפי ההכרעה בעניין שיעור ההשתתפות של הצדדים בצורכי ילדיהם. לשיטתה, אף שהכנסותיה גבוהות משל המשיב, "הרציונאל העומד מאחורי קביעת הנוסחה שמציג חוק המזונות, הנו שצד 'עני' לא ישתתף כמו צד 'אמיד'", ולכן, "באיזור בו מדובר בשני הורים אמידים, יש לקבוע כי הנוסחה אינה יעילה", וכי עליהם לשאת בצורכי הקטינים "בחלוקה שווה". יש להודות כי לעמדה זו השלכות רוחב, אלא שבאופן בו הוצגה בבקשת רשות הערעור היא אינה מעוררת שאלה משפטיות ראויה לדיון. סעיף 3א(ב) לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959 (להלן: חוק המזונות) – החל על הצדדים, בהתאם להסכמתם – מורה כי "בלי להתחשב בעובדה בידי מי מוחזק קטין יחולו המזונות על הוריו בשיעור יחסי להכנסותיהם מכל מקור שהוא", כך שאין בלשונו כל עיגון להבחנה שמציעה המבקשת. אכן, ישנם מקרים שבהם פרשנות תכליתית תביא לצמצום המשמעות הפשוטה של לשון החוק – כאשר זו אינה חד משמעית – אלא שבמקרה שלפנינו המבקשת כלל לא הציגה ניתוח משפטי של תכלית החוק. בהינתן שהפתרון שבחר המחוקק הוא להטיל על ההורים לשאת בצורכי הילדים "בשיעור יחסי להכנסותיהם", אין מקום לקבל את הפרשנות המוצעת על ידי המבקשת. דהיינו, כאשר מדובר בשני הורים שמרוויחים משכורות מכובדות אין ליצור שוויון מלאכותי בין שניהם, כאשר אין זה המצב בפועל. יש לכך גם השלכות על עיקרון טובת הילד, שכולל עמדה לפיה על ההורים לדאוג לצרכי הקטין בצורה מיטבית.

2. שאלה נוספת שמעוררת הבקשה – ובה התמקד הדיון שהתקיים בתיק לפני ההרכב – נוגעת לקביעה כי אין לחייב את המשיב במזונות אחת מבנותיהם הקטנות של הצדדים (להלן: הילדה), הואיל וקצבת הנכות המועברת בגינה אמורה (יחד עם ביטוח בריאות שרכש המשיב) "לספק כל צרכיה, אלא אם יוכח אחרת בעתיד בשל שינוי נסיבות כלשהו". לטענת המבקשת, ערכאות קמא העריכו בחסר את צורכי הילדה; חשוב מכך, הן שגו כשפטרו את המשיב מחובתו כלפיה בהסתמך על גמלת הנכות, שכן כבר נקבע שגמלה זו כלל אינה מיועדת לכיסוי הצרכים ה"רגילים". מנגד, המשיב עומד על האופי העובדתי של ההשגה לגבי הערכת צורכי הילדה, ומפנה לפסיקה של בית משפט זה ממנה עולה, לדעתו, שאין מניעה להפחית את קצבת הביטוח הלאומי מסכום המזונות.

3. עיון בסעיף 222 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995, מלמד כי שר הרווחה מוסמך לקבוע הוראות בנוגע לסוגים שונים של תשלומים עבור ילד נכה. הראשון (סעיף 222(א)) – "תשלום דמי מחיה בעד ילדו הנכה של מבוטח [...] אם עיקר זמנו מוקדש ללימודים או להכשרה מקצועית", כמו גם "עזרה הדרושה ללימודיו" של ילד כזה. במקורו, עוגן מסלול זה בסעיף 127 מז לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשכ"ח-1968 (להלן: החוק הקודם), שהתווסף לחוק במסגרת תיקון מס' 13 (להלן:

תיקון 13). מסלול שני, שהתווסף גם הוא לחוק הקודם במסגרת תיקון 13 (סעיף 127מח), ומעוגן כיום בסעיף 222(ב), מסמיך את השר "לקבוע את התנאים והשיעורים להשתתפות המוסד בהוצאות המבוטח לסידורים מיוחדים לילד כאמור בסעיף קטן (א)(1), ההכרחיים לקיום אורח חיים רגיל".

בהתאם, הסדירו תקנות הביטוח הלאומי (דמי מחיה, עזרה ללימודים וסידורים לילד נכה), התשנ"ח-1998, את תנאי הזכאות "להשתתפות המוסד בהוצאות לסידורים מיוחדים" (תקנה 2), ואת תנאי התשלום של "גמלה חודשית לדמי מחיה ועזרה ללימודים" (תקנה 3(ב)). תקנות אלה הוחלפו בהמשך בתקנות הביטוח הלאומי (ילד נכה), התש"ע-2010 (להלן: התקנות), ששמרו תחילה על מתווה דומה, למרות שינויי ניסוח (ראו פרוטוקול 165 של ועדת העבודה הרווחה והבריאות, הכנסת ה-18, 7.12.2009). אולם, במסגרת תיקון מס' 2 לתקנות, בשנת 2012, בוטלה תקנה 3 – שהסדירה תשלום "גמלה חודשית לעזרה בטיפול ובלמודים" – ונותר רק ההסדר הקבוע בתקנה 2 לגבי השתתפות המוסד "בהוצאות לסידורים מיוחדים" (להלן: גמלת השתתפות בהוצאות). מן הדיון בוועדת העבודה, הרווחה והבריאות של הכנסת עולה כי המשמעות המעשית של התיקון היא "להוריד את הדרישה לאישור לימודים, שבזה היה כרוך האישור של ה-20%, כך שכלל הזכאים לפי תקנה 2 יקבלו גם רכיב זה (פרוטוקול ישיבה 710 של ועדת העבודה הרווחה והבריאות, הכנסת ה-18, 15-17.5.2012)).

הנה כי כן, התקנות מממשות את סמכות השר לפי סעיף 222(ב) לחוק הביטוח הלאומי – להבדיל מן הסמכות לתשלום דמי מחיה ועזרה בלימודים, לפי סעיף קטן (א). לפיכך, יש להתמקד בניתוח תכלית ההשתתפות "בהוצאות המבוטח לסידורים מיוחדים לילד [...]" ההכרחיים לקיום אורח חיים רגיל".

4. דומה כי כבר מלשון החוק ניתן להסיק שגמלת ההשתתפות בהוצאות נועדה לסייע במימון סידורים מיוחדים, הנדרשים עקב המוגבלות שעמה חי הילד, ולא בהוצאות הקיום השגרתיות. אכן, בדברי ההסבר להצעת תיקון 13 (ה"ח 1057, 264), נאמר כי "סעיף מוצע זה עניינו קביעת תנאים ושיעורים להשתתפות המוסד בהוצאות המבוטח הכרוכות בקיום אורח חיים רגיל של ילדו הנכה (כגון סידורי בית ונוחיות)" (ההדגשה אינה במקור). כך עולה גם מדברי נציג הביטוח הלאומי במהלך הדיון בתיקון 13 בוועדת העבודה של הכנסת: "אם יש צורך בסידורים מיוחדים לילד נכה [...] לפעמים יש ילד משותק שהוא מאה אחוז נכה וההורים צריכים לצאת לעבודה, ואז מישו צריך לתת דעתו לאותו הילד, צריך אולי לקחת עזרה בבית [...] כדי שהילד יוכל לחיות את חייו הרגילים. אולי זה ילד עיוור שצריך לסדר לו כל מיני מכשירים שיבואו לעזרתו"

(פרוטוקול ישיבה 394 של ועדת העבודה, הכנסת ה-7, 4 (27.5.1973)). באופן דומה, הבהיר שר העבודה, אלמוגי, בפתח הדיון בקריאה הראשונה בתיקון 13, כי ההסדרים המוצעים "מגשימים את העקרון של מתן סיוע לכל משפחה שאחד מבניה נכה שאינו מסוגל לתפקד ומשפחתו מתקשה לעמוד בהוצאות המיוחדות בהחזקתו ובשיקומו" (פרוטוקול ישיבה 415, הכנסת ה-7, 2577 (4.4.1973); ההדגשה אינה במקור).

משכך, יש טעם בקביעת בית הדין הארצי לעבודה, לפיה –

"לשני סוגי הגמלאות יש ייעוד שנקבע הן בחוק והן בתקנות הנכות, ואין הן משמשות למזון, לביגוד או לצרכים אחרים [...] בענייננו מדובר בגמלת השתתפות בהוצאות לסידורים מיוחדים 'ההכרחיים לקיום אורח חיים רגיל' [...] וחייבת על כן להיות זיקה בין מצבו של הילד הנכה לבין מטרת הגמלה" (דיון (ארצי) מט/0-213 המוסד לביטוח לאומי – בן אור, פד"ע כא(1) 227 (1990)).

ברוח זו, ציין בית הדין הארצי לעבודה – במסגרת דיון בטענה להפליית קטינים עם מוגבלויות – כי "כאשר מדובר בקטין, הסיוע הניתן מיועד לעזור בהוצאות המיוחדות של משפחתו הנוגעות לנכותו" (דב"ע (ארצי) נז/0-59 שבדרון – המוסד לביטוח לאומי (21.11.1999)). דברים דומים נאמרו גם בעב"ל (ארצי) 1059/00 המוסד לביטוח לאומי – בן חמו, פד"ע לו(2001) 433, 437:

"התכלית החקיקתית של מתן גימלת הילד הנכה הינה השתתפות, ולו חלקית, בהוצאות המיוחדות הנגרמות להורים עקב ליקויי הרפואיים של ילדם. הוצאות מיוחדות אין משמען בהכרח הוצאה כספית ישירה בגין הילד, אלא אף אובדן יכולת לעבוד, ולו חלקית, עקב ריתוק ההורה לבית לצורך הטיפול בילד או תשלום למטפל שיטפל בו".

בהתאם, נקבע בפסיקתו של בית משפט זה, בהתייחס ל"קצבאות ילד נכה וניידות", כי:

"גמלאות המל"ל, בין אם הן משולמות להורים באופן ישיר ובין אם הן משולמות להם כאפוטרופוסים של התאומים, נועדו לשמש את ההורים לטיפול בילדיהם. תשלומים אלה מיטיבים את נזקם של ההורים, ומפצים באופן חלקי על ההוצאות העודפות הכרוכות בטיפול בתאומים, בדומה למטרות הפיצוי בו חב המעוול. משכך, ככל שקיימים מקורות מימון חלופיים לטיפול בתאומים (גמלאות המל"ל) הרי שההוצאות העודפות המוטלות על ההורים קטנות, ועל-כן קטן גם הפיצוי שנפסק להם"

(ע"א 1355/11 הסתדרות מדיצינית הדסה נ' קופת חולים מאוחדת, פסקה 68 (9.2.2015) (להלן: עניין הדסה). יצוין כי בקשה לדיון נוסף בפסק הדין, נדחתה (דנ"א 1722/15 פלונית נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (10.5.2015)).

הנה כי כן, גמלת ההשתתפות בהוצאות נועדה לסייע בהתמודדות עם ההוצאות "העודפות" הנובעות מהמוגבלות שעמה חי הילד – להבדיל ממכלול עלויות המחיה שלו.

5. נוכח תכלית זו של גמלת ההשתתפות בהוצאות, ברי שאין חפיפה מלאה בינה ובין חובת המזונות המוטלת על ההורים – שבליבתה ניצבים צורכי הקיום ההכרחיים, והאוניברסליים, של הילדים: "מזון, ביגוד, ביטוח בריאות חובה, חינוך חובה ושאר צרכים מינימליים בסיסיים (הסכום נחפף באופן חלקי כשמדובר בכמה ילדים), בתוספת כשליש עד מחצית מהסכום [...] עבור שכר דירה ועלויות המדור הנלוות לו" (בע"מ 919/15 פלוני נ' פלונית, פסקה 5 לחוות דעתו של השופט ע' פוגלמן (19.7.2017); אף שהדברים עסקו בפסיקת מזונות לפי הדין העברי, להבדיל מסעיף 3א לחוק המזונות שבמוקד ענייננו, אין במישור זה הבדל בין שני המסלולים; ראו שם, פסקאות 81-78).

זאת ועוד, לגמלת ההשתתפות בהוצאות ייעוד שונה מזה של קצבת הילדים, שתכליתה העיקרית היא "לסייע למשפחות בעלות ילדים לשאת בעלויות ההולכות וגדלות בשל גידול הילדים", למנוע את הידרדרותן אל מתחת לקו העוני, ולקדם את ערכי השוויון וטובת הילד (בג"ץ 7245/10 עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' משרד הרווחה, פסקה 24 לחוות דעתה של השופטת ע' ארבל (4.6.2013); ראו גם פסקאות 20-17 לחוות דעת השופטת ד' ברק-ארד): בניגוד לאחרונה, המיועדת לסייע בגידול הילדים באופן כללי, גמלת ההשתתפות בהוצאות מתמקדת בצרכים הנובעים מן המוגבלות. לפיכך, ניתן לטעון שאין להקיש לענייננו מן הפסיקה הוותיקה, בה נקבע כי:

"כאשר הסכום שנפסק למי שזכאי למזונות חופף את כל צרכיו, מן הנכון גם להפחית מסכום זה את קצבת הביטוח הלאומי, שהרי אין פוסקים לאדם מעל למידה, והזכות למזונות אינה יכולה להוליד זכאות לסכום, החורג מן הצרכים" (ע"א 142/81 ענתבי נ' ענתבי, פ"ד לה (4) 177, 179 (1981); ע"א 302/80 אגליזאס נ' אגליזאס, פ"ד לד (4) 529, 532 (1980); יצוין כי "בדרך כלל נהוג היום לפסוק מזונות ילדים תוך התחשבות בקצבת ילדים ולקבוע כי המזונות הנפסקים הם בנוסף" לה. ורדה שוורץ מזונות: הליכי גבייה בלשכת ההוצאה לפועל 269 (2014)).

אמנם, דמי המזונות וקצבת הילדים משרות תכלית זהה, ולכן יש לראות בהן "קופה" אחת – אך זה אינו המצב בנוגע לגמלת ההשתתפות בהוצאות, שנועדה למלא רק את הצרכים הייעודיים הנובעים ממחלתה.

6. אף על פי כן, ולמרות שמדובר בסוגיה משפטית עקרונית, אציע לחבריי לדחות את בקשת רשות הערעור גם במישור זה. כפי שצינתי בהליך אחר שבו התעוררה סוגיה דומה, "שאלה משפטית עקרונית אינה התנאי היחיד להענקת רשות ערעור", ויש לבחון "האם נסיבות המקרה המסוים מתאימות לבירור הסוגיה המשפטית" (בע"מ 4605/15 פלונית נ' פלוני, 4 (15.12.2015); להלן: עניין פלונית). דומה שגם במקרה הנוכחי, התשובה לכך שלילית.

נקודת המוצא לדיון מצויה בקביעתו העובדתית של בית המשפט לענייני משפחה – קביעה שאין כל עילה להתערב בה בגלגול שלישי – לפיה גמלת ההשתתפות בהוצאות הילדה מכסה את כל צרכיה. על רקע קביעה זו, הועלתה במסגרת הדיון בבקשת רשות הערעור אפשרות לפיה כספי הגמלה יופקדו בחשבון עצמאי, כאשר סכומים שאינם נדרשים להתמודדות עם צרכיה הייחודיים של הילדה יישארו באותו חשבון – ויועברו לידיה בעתיד, מבלי שיהיה בכך כדי לגרוע מתשלום המזונות השוטפים. ברם, ב"כ המבקשת טענה בתגובה, כי "אם הכוונה שהכסף של הקטין בהלכה החדשה יהיה בחשבון והאם לא תוכל להשתמש בכסף, אז מצבה יורע [...]. היום עושה האם שימוש בכסף לצרכי הילדה, ואתם אומרים שההלכה החדשה שתצא מכם שהיא לא תוכל להשתמש בכסף, זה ירע מצבה" (פרוטוקול הדיון מיום 20.5.2020, עמוד 5, שורה 32 – עמוד 6, שורה 3). מדברים אלה, עולה שגמלת ההשתתפות בהוצאות משמשת בפועל לכיסוי מכלול צורכי הילדה, גם אם ייעודה העקרוני מוגבל יותר. על כן, ובהתחשב בכך ששאלת הפקדתו של הכסף בחשבון נפרד לא התעוררה בגלגוליו הקודמים של ההליך – כמו גם בהעדר הכרעה בפסיקת בית משפט זה באשר לזהות "בעלי" הקצבה (ראו עניין הדסה, פסקה 68) – דומה שאין הצדקה להידרש לסוגיה לראשונה בגלגולו השלישי של ההליך (והשוו, עניין פלונית, פסקה 4; ולעומתו, בע"מ 8994/18 פלוני נ' פלונית (4.3.2019), ובג"ץ 448/21 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (28.1.2021), שם נדחו השגות על החלטות שבהן נשללה, בנסיבות המקרים, הפחתת דמי המזונות בשל גמלת ההשתתפות בהוצאות).

7. אודה כי התוצאה לפיה המשיב, אבי הילדה, אינו נדרש לשאת במזונותיה, מעוררת קושי – וכך, ביתר שאת, נוכח הכנסתו הגבוהה יחסית. לצד זאת, הקביעה

העובדתית של בית המשפט לענייני משפחה עומדת בעינה. לכן, בגדר פתרון יצירתי בגלגול שלישי לראשונה הוצעה האפשרות של הפקדת הגמלה בחשבון ייעודי. המבקשת לא הסכימה לכך, מן הנימוקים שפורטו. הואיל והדיון בגלגוליו הקודמים של ההליך כלל לא נדרש לסוגיה, אין זה השלב המתאים להכרעה בה. דהיינו, נכבד את רצון המבקשת, שהיא הגורם שיזם את ההליך, שהינו ערעור ברשות, ואינה מעוניינת כי בירור מהסוג האמור יתקיים.

ברם, יש חשיבות לבקשה, שהציפה סוגיה מעשית ועקרונית חשובה. כמובן, עובר להתפרקות התא המשפחתי, לא הייתה דרישה להפקדת גמלת ההשתתפות בהוצאות בחשבון ייעודי, ואף אין פיקוח – מינהלי או משפטי – לגבי אופן השימוש שעושים הורים בגמלה. זאת, בניגוד למתרחש בתביעות נזיקין שהוגשו בשם קטין, ובהן נעשה לעיתים שימוש במנגנון דומה, של פתיחת חשבון לרכיבים שונים של הפיצוי, תחת פיקוח האפוטרופוס הכללי. יובהר כי אינני סבור שיש מקום לשינוי גורף של המצב הקיים ביחס לגמלת ההשתתפות בהוצאות – המותיר בידי ההורים, האפוטרופוסים של הקטין עם המוגבלות, את האחריות ואת שיקול הדעת לגבי אופן השימוש בגמלה – במקרה של פירוק התא המשפחתי. עם זאת, במקרים מהסוג שלפנינו, יש מקום כי בית המשפט לענייני משפחה יתן את דעתו על העניין בבואו לקבוע את שיעור המזונות, והחלוקה בין ההורים. בחינה נקודתית, בין היתר של האפשרות להקצות את כספי הגמלה לצרכיו המיוחדים של הילד, תוך הפקדת היתרות השוטפות בחשבון ייעודי שיועמד לרשותו בבגרותו ומבלי להפחית בשל כך ממזונותיו השוטפים, עולה בקנה אחד עם הפסיקה הקיימת (בע"מ 8994/18, ובג"ץ 448/21 שהוזכרו לעיל). סבורני כי הערכאה המבררת – שברגיל מזמינה עדים, ובוחנת ראיות – היא הפורום המתאים לשמור על טובת הילד, ולמנוע מצב שבו הורה שהכנסתו גבוהה יחסית לא יידרש לשאת במזונותיו, בהסתמך על גמלה שנועדה לספק את צרכיו הייעודיים של ילד עם מוגבלות. ישנם פתרונות שונים למצב כזה, וחזקה כי בית המשפט לענייני משפחה יכריע בעניין, תוך רגישות לשיקולים השונים. באשר למקרה הנוכחי, נבהיר כי היה ויחול שינוי נסיבות בכלל, ובפרט בנוגע לשימוש בגמלת ההשתתפות בהוצאות, תוכל המבקשת לשוב ולפנות בעניין לבית המשפט לענייני משפחה.

עקרונות של טובת הילד ושוויון בין ההורים בנקודה זו, על רקע נסיבותיהם הפרטניות, עומדים במוקד דיני המזונות (לעיל, פסקה 2), ומחייבים בחינה עמוקה יותר של הסוגיה.

8. בכפוף לאמור בדבר השלכות שינוי עתידי של הנסיבות, אציע לחבריי לדחות את בקשת רשות הערעור. בהינתן התוצאה, יישא כל צד בהוצאותיו. זאת, גם בהתחשב בהחלטות קודמות שניתנו בבקשה זו.

ש ו פ ט

השופט א' שטיין:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט נ' סולברג:

אף אני סבור, כחברי, השופט נ' הנדל, כי לא קמה עילה למתן רשות ערעור ב'גלגול שלישי'. אין הצדקה לשוב ולדון בממצאים עובדתיים שנקבעו בבית המשפט לענייני משפחה באשר לפוטנציאל ההשתכרות של בעלי-הדין, צרכי הילדים, חוות דעת המומחה ועוד. גם אין די בטענה כללית על כך שהבקשה מעלה שאלה משפטית אשר חורגת מדל"ת אמות עניינם של הצדדים, מבלי לנמק מה עקרוני בשאלה, מהו העוגן המשפטי לתשובה המוצעת, ובמה העניין חורג מעניינם של הצדדים. גם אין מקום להידרש לראשונה ב'גלגול שלישי' לנושא שלא עלה בבית המשפט לענייני משפחה ובבית המשפט המחוזי.

לפיכך, אכן, דינה של בקשת הרשות לערער – להידחות.

ש ו פ ט

אשר על כן, הוחלט כאמור בהחלטתו של השופט נ' הנדל.

ניתנה היום, ט"ז באייר התשפ"א (28.4.2021).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט